อนุสรณ์

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางศรี[illegible]สวัสดิ์ ส่งแสงเติม

[illegible]สระเกศราชวรมหาวิหาร

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๑๙

อนุสรณ์

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางศรีสวัสดิ์ ส่งแสงเติม

ณ เมรุวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๑๙

นางศรีสวัสดิ์ ส่งแสงเติม

ชาตะ 19 กุมภาพันธ์ 2458

มรณะ 31 สิงหาคม 2514

๑ คุณแม่ของลูก ๑

คุณแม่ศรีสวัสดิ์ ส่งแสงเติม เดิมชื่อ สวัสดิ์ เป็นธิดาของ รองอำมาตย์ตรี เอิบ และนาง ทองคำทรรพนันท์ คุณแม่ เกิดเมื่อ วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๘ มีพี่น้องร่วมบิดาเดียวกันอีก ๑๑ คน

เนื่องด้วยคุณตา (รองอำมาตย์ตรี เอิบ ทรรพนันท์) เป็นบุตร พ.อ. พระยา ณรงค์วิไชย ต้นตระกูล ทรรพนันท์ และ คุณผิว จากตระกูล อัมรานนท์ ฉะนั้น คุณแม่จึงคุ้นเคยกับตระกูลทั้งสองนี้มาแต่เยาว์ ชีวิตในตอนต้นได้อยู่กับคุณลุงของคุณแม่คือ พ อ. พระสกลไกรนุชิต ที่บ้านซอยแพรกบ้านนาย สี่พระยา และได้ศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ใกล้บ้าน เมื่อคุณแม่โตขึ้น คุณย่าของคุณแม่ (คุณผิว) ได้ส่งคุณแม่ไปอยู่ในวังบูรพา เพื่อศึกษา วิชานาฏศิลป์ในวัง มีพระยา~~รัฐการ~~ นัฏกานุรัก ซึ่งเป็นครูละครหลวงเป็นผู้ฝึก คุณแม่มีจิตใจรักการนาฏศิลป์

เป็นทุนเดิมอยู่แล้วจึงสามารถรำละครได้เป็นอย่างดี ทั้งตัวพระและตัวนาง และคุณแม่ได้ฝึกซ้อมฟ้อนรำและละครให้ลูกหลานเสมอมา เป็นที่น่าเสียดายที่ลูก ๆ ไม่สามารถรับวิชาฟ้อนรำจากคุณแม่ไว้ได้เท่าที่ควร เพียงแต่พอรำได้บางบทและบางคนเท่านั้น

คุณแม่ได้สมรสกับคุณพ่อ เมื่อคุณแม่อายุได้ ๑๖ ปี และมีบุตร ธิดา ด้วยกัน ๑๐ คน คือ

๑. *นาง สมปอง ป้อมป้องศึก*
๒. *นาย ประวัติ ส่งแสงเติม*
๓. *นายแพทย์ ประวิทย์ ส่งแสงเติม*
๔. *นาง สุปานี ผิวขำ*
๕. *ส.ต.ต ประเวศ ส่งแสงเติม*
๖. *นาง สุปรีดา ญาณภิรัต*
๗. *น.ส. สุปรีดี ส่งแสงเติม*
๘. *นาย ประวีร์ ส่งแสงเติม*
๙. *นาย ประวิณ ส่งแสงเติม*
๑๐. *น.ส. สมปรารถนา ส่งแสงเติม*

ตลอดชีวิตของคุณแม่ นับว่าเป็นผู้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นและเป็นมิตรที่ดีของคนทั่วไป ในฐานะที่เป็นแม่บ้าน คุณแม่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคุณพ่อตลอดมาตั้งแต่จำความได้ ลูก ๆ ไม่เคยเห็นคุณพ่อคุณแม่มีปากเสียงกันเลย คุณแม่ปรนนิบัติ ดูแลคุณพ่อตลอดมาแม้ในระยะหลังนี้คุณแม่ไม่สามารถทำให้ได้ด้วยตัวเองเพราะร่างกายไม่แข็งแรง คุณแม่ก็สั่งกำชับให้ผู้อื่นทำแทน คุณแม่ได้ย้ายติดตามคุณพ่อไปตามต่างจังหวัดหลายจังหวัดเป็นระยะเวลาถึง ๑๕ ปี ด้วยความอดทนต่อความลำบากต่าง ๆ นานา โดยไม่ย่อท้อเลย คุณแม่ร่วมทุกข์ร่วมสุขเคียงข้างกับคุณพ่อโดยตลอด ๔๐ ปี

ในฐานะแม่ของลูก ๆ ถึง ๑๐ คน คุณแม่อบรมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด มีแต่ความรักและความห่วงใยลูก ๆ เมื่อลูกคนใดเจ็บป่วยคุณแม่จะนั่งเฝ้าไม่ยอมห่างเลย แม้ว่าคุณแม่มีลูกมากแต่คุณแม่จำเรื่องราวเกี่ยวกับลูก ๆ ได้ทุกคนและเมื่อมีโอกาสคุณแม่จะเล่าเรื่องสมัยลูกยังเด็กด้วยความสุขพวกเราชอบฟังและไม่เบื่อเลย คุณแม่จะจำได้แม้เรื่องเล็กน้อย เช่น ลูกคนไหนเกิดเวลาไหน ชอบทานอะไรไม่ชอบอะไร เป็นโรค

อะไรบ้างเมื่อไหร่ ไม่ว่าเรื่องเกี่ยวกับใครในพวกเรา ลูก ๆ จะถามคุณแม่ได้เสมอ สำหรับลูกผู้หญิงคุณแม่จะสอนให้ฟ้อนรำให้เป็น คุณแม่รำได้สวยมาก

สิ่งสำคัญก็คือคุณแม่สอนให้ลูกรักกันคุณแม่มักได้รับคำชมเสมอว่าเลี้ยงลูกได้เก่ง ลูก ๆ รักใคร่สามัคคีกันพวกเราไม่เคยทะเลาะมีปากเสียงกันด้วยอารมณ์เลย เพราะคุณแม่เลี้ยงลูกเก่งและลูก ๆ ทุกคนแข็งแรงมีสุขภาพดีนี่เอง ที่ทำให้หลายคนศรัทธาเอาลูกหลานมาขอให้คุณแม่ซื้อไว้เป็นลูกเพราะลูกหลานของเขาเหล่านั้นเจ็บป่วยเนือง ๆ คุณแม่ก็ซื้อไว้เป็นลูกเท่าที่จำได้ก็ ๔ ราย คือ "ตุ๊กตา" "ขุนทอง" "จ๋ิม" และ "หนุ่ม" ซึ่งเขาเหล่านั้นก็แข็งแรงสมบูรณ์ดีทุกคน

เมื่อคุณแม่ยังมีชีวิตอยู่ บ้านเราอบอุ่นมีความสุขมาก ตอนเย็นหลังจากกลับบ้านแล้วจะมีแต่เสียงคุย เสียงหัวเราะ บางครั้งคุณพ่อจะสีซอคุณแม่จะร้องเพลง ถ้าลูก ๆ ร้องได้ก็จะร้องตามถ้าไม่ได้ก็นั่งฟังด้วยความสุข

เนื่องจากบ้านเราเป็นครอบครัวใหญ่ จึงมีทั้งเขยและสะใภ้ร่วมอยู่ด้วย คุณแม่จะดูแลห่วงเหมือนกับเป็นลูกคุณแม่จริง ๆ ทุกคนจึงเคารพรักคุณแม่เหมือนเป็นแม่จริง ๆ คุณแม่

ห่วงใยเมตตาต่อทุกคน ทุก ๆ เย็น คุณแม่จะคอยสำรวจว่าทุกคนกลับบ้านครบหรือไม่ ใครยังไม่มา ถ้ามีใครยังไม่กลับ คุณแม่จะกังวลห่วงใยไม่มีความสุข และคอยจนกระทั่งลูก ๆ กลับกันครบ คุณแม่จึงจะสบายใจ

คุณแม่มักจะทำอาหารที่เป็นของชอบและอร่อยให้พวกเราทานบ่อย ๆ แม้ในระยะหลัง ๆ นี้ คุณแม่ไม่แข็งแรง คุณแม่ทำเองไม่ได้ คุณแม่ก็จะควบคุมดูแลเรื่องอาหารให้คุณพ่อและลูก ๆ ตลอดมา

โดยปกติคุณแม่เป็นคนสุภาพ อ่อนโยน โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีเมตตา ชอบช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชาติ ทุกภาษา คุณแม่จึงเป็นที่พึ่งของคนทั่วไปและมีเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่นับถือคุณแม่มาก ทางศาสนาคุณแม่ก็ชอบทำบุญ บำเพ็ญกุศล บริจาค ใส่บาตรทุกเช้าเป็นประจำ แม้กระทั่งวันสุดท้ายที่คุณแม่มีชีวิตอยู่คุณแม่ก็มิได้เว้นและยังเตรียมอาหารไว้ใส่บาตรในวันรุ่งขึ้นอีก แต่ก็หมดโอกาสที่แม่จะสามารถปฏิบัติภาระกิจประจำวันได้ ด้วยการจากพวกเราไปด้วยโรคหัวใจวาย แม้แต่แม่ค้าเอาของมาขาย คุณแม่ก็ซื้อของเขาไว้เพียงเพื่อช่วยเหลือเขา ทั้ง ๆ ของที่คุณแม่ซื้อไว้ก็ไม่ใช่ของที่คุณแม่ต้องการเลย

คุณแม่เริ่มไม่สบายมา ๑๐ กว่าปี มีโรคประจำตัวคือ โรคหัวใจ โรคไต และ โรคตับ ลูกหมอของคุณแม่ก็ได้พยายามรักษาเยียวยาทุกวิถีทาง และพวกเราได้พยายามประคับประคองในระยะ ๑๐ ปีแรกคุณแม่ยังแข็งแรง แต่ ๓ ปีหลังนี้สุขภาพคุณแม่ทรุดโทรมลงไปมาก ทานอาหารได้น้อย นอนไม่ค่อยหลับ หัวใจทำงานหนัก น้ำหนักลดลงไปมาก เหนื่อยง่าย คุณแม่ต้องทรมานมากมีอาการหอบด้วย ลูกหมอของคุณแม่พยายามอย่างที่สุดที่จะรักษาคุณแม่แต่อาการคุณแม่มีแต่ทรงกับทรุด ตลอดระยะเวลาที่เจ็บป่วยคุณแม่มีความอดทนเป็นอย่างยิ่ง แม้จะทรมานแทบทุกคืนคุณแม่ไม่เคยบ่นให้ลูก ๆ เดือดร้อนใจคุณพ่อเป็นผู้เห็นตลอดว่าคุณแม่ได้มีชีวิตที่ทรมานด้วยโรคร้าย ลูกหมอของคุณแม่ได้บอกให้พวกเราพยายามเตรียมตัวเตรียมใจไว้เพราะอาการของคุณแม่ไม่ดีขึ้นเลยแต่พวกเราพยายามปลอบใจตัวเองว่าคุณแม่ยังจะอยู่เป็นมิ่งขวัญของพวกเราอีกนาน ตัวคุณแม่เองมีสติมั่นคงใจสงบตลอดเวลา เพียงแต่ขอร้องพวกเราว่าไม่ให้บอกข่าวคุณแม่ให้ลูกดีซึ่งอยู่คนเดียวที่อเมริกา กลัวว่าลูกดีจะเสียใจและว้าเหว่อยู่คนเดียว ตัวคุณแม่พูดเพียงแต่ว่า "ขอไป

อย่างสงบ"   จนกระทั่งวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๔ เวลา ๒๐.๓๐ นาฬิกา   คุณแม่ก็หัวใจวายด้วยความสงบสมความตั้งใจของคุณแม่   รวมแล้วอายุได้ ๕๖ ปี ๖ เดือน

แม้ว่าคุณพ่อและพวกเราจะทราบล่วงหน้าแล้วว่า คุณแม่จะอยู่กับพวกเราได้ไม่นานแต่ไม่ทำให้ความเสียใจ ความอาลัย ความเงียบเหงาหว้าเหว่ลดน้อยลงไปได้เลยเพราะพวกเราใกล้ชิดและเคารพรักคุณแม่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาโดยตลอด พวกเราได้ตั้งจิตอธิษฐาน ด้วยอำนาจแห่งกุศลที่คุณแม่ทำมาและพวกเราได้ทำ ให้คุณแม่สงบสุขในสัมปรายภพ และภาวนาให้พวกเราได้เกิดเป็นลูกของคุณแม่อีกและมีชีวิตด้วยกันเหมือนชาตินี้ด้วย และให้คุณแม่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงกว่านี้เพื่อจะได้อยู่เป็นมิ่งขวัญของพวกเรา นานแสนนาน

ลูก ๆ

๑ มารดาอาลัย ๑

เราหลีกความตายไม่พ้น จะเร็วหรือช้าเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ได้เตรียมใจไว้ล่วงหน้าแล้วว่าทุกคนหลีกกฎแห่งกรรมนี้ไม่พ้น แต่ลูก ๆ ก็กลั้นความทุกข์โศรกเศร้าไม่ได้เพราะบุคคลที่จากเราไป คือ คุณแม่ที่ลูก ๆ รักเคารพบูชาอย่างยิ่งคุณแม่เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขมาด้วยกัน เคยรับฟังความทุกข์สุขของเราได้ทุกเรื่องคอยช่วยเหลือเอาใจใส่ ในเรื่องความเป็นอยู่ของลูกหลานและคนในปกครอง ทำให้ลูก ๆ ต้องเศร้าโศรกเสียใจที่ต้องเสียคุณแม่ไปอย่างสุดประมาณ ถ้ามีการแลกเปลี่ยนความตายกันได้ลูกยอมแลกเปลี่ยนแทน เพื่อแม่จะได้อยู่เป็นเพื่อนคู่ใจของคุณพ่อและเป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร ของลูก ๆ และหลาน ๆ ต่อไปให้นานแสนนานแต่ก็สุดวิสัยที่จะทำได้ นอกจากลูกจะขอบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แทนคุณแม่ จะทำบุญ บำเพ็ญศีล

ให้ทาน อุทิศส่วนกุศลให้คุณแม่ เพื่อลูกจะได้เกิดมาเป็น ลูกๆ ของคุณแม่ทุก ๆ ชาติ ลูกขอให้คุณงามความดีและบุญกุศลทั้งปวงที่คุณแม่ได้เพียรบำเพ็ญในขณะเมื่อคุณแม่ยังมีชีวิตอยู่ จงเป็นผลปัจจัยอำนวยประโยชน์สุขแก่คุณแม่อันเป็นที่รักเคารพบูชาของลูก ๆ ในสัมปรายภพเทอญ.

ลูก ๆ

๏ ด้วยรักและอาลัยแม่ ๏

การจากไปของแม่ในครั้งนี้ ลูกเสียใจอย่างสุดซึ้ง ซึ่งลูกไม่สามารถจะบรรยายเป็นคำพูดหรือตัวอักษรได้ตามความรู้สึกของลูกที่มีต่อแม่ แต่ลูกก็จะพยายามเขียนเท่าที่จะเขียนได้เกือบจะล้มความตั้งใจหลายครั้ง ลูกเคยได้รับทุกข์หนักเช่นนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง คือ "คุณพ่อของลูก" ซึ่งเป็นประสบการณ์ครั้งแรก แต่ในครั้งนี้ลูกสงสาร คุณพ่อ พี่ น้อง และสามีของลูกซึ่งเป็นลูก ๆ ของแม่ ต้องได้รับความทุกข์และเศร้าโศรกในการจากไปของแม่เป็นครั้งแรก ถึงแม้ลูกจะมิใช่ลูกแท้ ๆ ของแม่ เป็นเพียงสะใภ้ แต่ความรัก ความผูกพันที่มีต่อกันมาถึง ๑๘ ปี เสมือนลูกเป็นลูกแท้ ๆ คนหนึ่ง แม่เป็นทั้ง แม่ พี่ และเพื่อน มีความรัก ความห่วงใย เท่ากับลูกของแม่ทุกคน โดยเฉพาะ "พ่อหมอ" เป็นลูกรักของแม่ อยู่ใกล้ชิดแม่ตลอดมาตั้งแต่เล็กจนแม่จากไป ลูก ๆ คนอื่นยังต้องติดตามคุณพ่ออยู่ต่างจังหวัด ด้วยความรักลูกหมอ คุณแม่

มีความอดทน อยู่เป็นเพื่อนและดูแลลูกหมอ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ครอบครัวของเราแยกกันอยู่เป็นระยะเวลา ๓ ปี ทั้งนี้ก็เพื่อการศึกษาของลูกหมอและเมื่อลูกหมอรักลูก แม่ก็รักด้วย และเราก็ช่วยกันรักคนคนเดียวกัน ซึ่งเป็นความสุขของเรา ต่อไปนี้ความสุขเช่นนี้ลูกไม่มีอีกแล้ว ถึงแม้ว่าลูกจะทราบจากคุณหมอให้เตรียมใจไว้ แต่การจากไปอย่างกระทันหันเช่นนี้ยากที่ลูกจะทำใจได้ ลูกพยายามหักใจ ทำตัวให้เข้มแข็งแต่ใจลูกอ่อนเหลือเกิน วันที่แม่จากไปลูกยังมีความภูมิใจว่าลูกได้ช่วยแม่อย่างเต็มความสามารถเท่าที่ลูกได้รับมาจากคุณหมอ ถึงแม้จะรู้ซึ้งอยู่แก่ใจว่าแม่จากลูกไปแล้ว มนุษย์เราก็ยังอยากมีความหวังครั้งสุดท้าย คือ โรงพยาบาล คุณพ่อตามไปลูกสงสารคุณพ่อมาก ต้องแอบร้องไห้ รอจนคุณหมอมาเพียงแต่เราจับมือกันเท่านั้น คุณหมอก็ทราบทันที คุณหมอลูบคลำคุณแม่อย่างน่าสงสาร คุณพ่อซึมไปอย่างชัดเจน คุณพ่อรักแม่มาก ยิ่งนานวันคุณพ่อยิ่งซึมและเศร้าลง ลูก ๆ เป็นห่วงมาก แต่พวกเราก็ยังมีความสุขเป็น 'ครั้งคราว" อาจจะเป็นเพราะบุญของแม่ที่ได้ทำไว้ชาติก่อนและชาตินี้ พวกเราได้รับความเมตตาจากท่านเจ้าอาวาสวัดสระเกศ ได้ให้ศาลา

เป็นที่ตั้งศพแม่ ซึ่งความเมตตาในครั้งนี้ยังความซาบซึ้งและเป็นพระคุณแก่พวกเราอย่างยิ่ง จึงขอประทานกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย และจากความเมตตาของท่านทุกวันอาทิตย์เราจะพร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ (ถึงแม้แม่จะนอนเฉย ๆ แต่ก็ดีใจที่แม่พ้นจากความทุกข์ของโรคภัย) ลูก ถวายอาหารพระ ณ ศาลานั้น วันอาทิตย์จึงเป็นวันที่มีความสุขของพวกเรา คือ ความสุข "ครั้งคราว" ที่ได้กล่าวมาแล้วและความสุขอันนี้ต้องสิ้นสุดลงในวันนี้ กว่าพวกเราจะทำใจได้คงอีกนาน ลูกจึงตั้งจิตอธิษฐาน และขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญกุศลที่แม่ได้ทำไว้ ช่วยดลบันดาลให้แม่สู่สุขคติ และถ้าอาจเป็นไปได้ขอให้พวกเรามีครอบครัวเช่นชาตินี้อีก.

จาก

แม่แดงของแม่

รายนามผู้เป็นเจ้าภาพในงานสวดอภิธรรมของ

นาง ศรีสวัสดิ์ ส่งแสงเติม

พุธ	**๑ ก.ย. ๑๔**	นายโป่ง, บุตร – ธิดา, ญาติ เจ้าภาพ
พฤหัส	**๒ ก.ย. ๑๔**	โรงเรียนสวนกุหลาบฯ. โรงเรียนสตรีวิทยา โรงเรียนสุวรรณาราม โรงเรียนบางกะปิ โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม
ศุกร์	**๓ ก.ย. ๑๔**	โรงเรียนสามเสน โรงเรียนวัดโบสถ์ เพื่อน ๆ นายแพทย์ประวิทย์
เสาร์	**๔ ก.ย. ๑๔**	แพทย์ศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๖๖ โรงพยาบาลสมุทรปราการ
อาทิตย์	**๕ ก.ย. ๑๔**	โรงเรียนโยธินบูรณะ, คณะครูอาจารย์มหาจุฬาฯ-ลงกรณ์ราชวิทยาลัย บริษัทบีไทย จำกัด
จันทร์	**๖ ก.ย. ๑๔**	กรมวิสามัญศึกษา
อังคาร	**๗ ก.ย. ๑๔**	กรมอาชีวศึกษา โรงเรียนวัดพลับพลาชัย เพื่อน ๆ ของสุปรีดา ศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ นี้ ข้าพเจ้าต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ซึ่งต้องนับว่าเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวง อย่างไรก็ตามได้มีท่านที่เคารพรักมากมาย มาแสดงความเห็นใจเสียใจด้วย ช่วยเหลือทั้งกำลังกายกำลังทรัพย์ และกำลังปัญญา ข้าพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งความขอบคุณนั้นหาได้ไม่ จึงขอถือโอกาสนี้ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้มาให้เกียรติในงานศพภรรยาข้าพเจ้า และให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ขอเรียนว่าข้าพเจ้าซาบซึ้งในไมตรีจิตที่ได้รับเป็นอย่างยิ่ง จึงขออันเชิญอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ได้ดลบันดาลให้ทุกท่านประสบแต่ลาภ ยศ สรรเสริญสุข

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ นางศรีสวัสดิ์ ส่งแสงเติม ในครั้งนี้ ทางเจ้าภาพได้รับความเมตตาจากท่านเจ้าคุณพรหมมุนี เจ้าอาวาสวัดราชผาติการาม (วัดส้มเกลี้ยง) โดยได้เขียนเรื่อง พระอรหันต์ของบุตร และท่านเจ้าคุณอมรมุนีกรุณาเขียนเรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษา เพื่อให้เจ้าภาพแจกแด่ท่านผู้มีเกียรติและญาติมิตร ตลอดจนท่านที่เคารพนับถือที่มาในงานนี้

ทางเจ้าภาพรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเจ้าคุณพรหมมุนี และท่านเจ้าคุณอมรมุนี อันเป็นที่เคารพนับถือของเจ้าภาพเป็นอย่างมาก.

เจ้าภาพ

พระอรหันต์ของบุตร

พระพรหมมุนี (วิน) *วัดราชผาติการาม* เรียบเรียง

ในสพรหมกสูตร ท่านกล่าวไว้ว่ามารดาบิดาเป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ เป็นบุรพเทพ เป็นอาหุเนยยบุคคลของบุตร เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะมากแก่บุตร เป็นผู้ทนุถนอมเลี้ยงรักษา เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร

ที่ว่าเป็นพรหมนั้น คือ ท่านประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ **เมตตา** รักใคร่ในบุตร **กรุณา** สงสารคิดจะช่วยบุตรให้พ้นทุกข์ **มุทิตา** พลอยยินดีด้วยในเมื่อบุตรได้ดีมีความสุขความเจริญ **อุเบกขา** วางเฉย ในเมื่อบุตรตั้งตัวได้เป็นหลักฐานแล้ว

ที่ว่าเป็นบุรพาจารย์ นั้น คือ ท่านเป็นอาจารย์สอนบุตรก่อนกว่าอาจารย์อื่น ๆ ทั้งหมด

ที่ว่าเป็นบุรพเทพนั้น คือ ท่านเป็นเทวดาที่บุตรรู้จักก่อนกว่าเทวดาอื่น ๆ เทวดาโดยกำเนิด เทวดาโดยสมมติ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ บุตรเพิ่งรู้จักในภายหลัง

ที่ว่าเป็นอาหุเนยยบุคคลนั้น คือ ท่านเป็นผู้ที่บุตรควรนำวัตถุสิ่งของมาสักการบูชาท่านสักการบูชาที่บุตรทำในท่านไม่ไร้ผลแน่แท้

คำว่าบุตรในบทความนี้ หมายทั้งลูกชายลูกหญิงท่านกล่าวรวมกันว่า บุตร แปลว่าลูกอย่าเข้าใจว่า ลูกชายเท่านั้นลูกหญิงไม่เกี่ยว

ในบุตรสูตรแสดงเนื้อความว่า มารดาบิดาพิจารณาเห็นฐานะ ๕ ประการ จึงต้องการมีบุตร ฐานะ ๕ ประการนั้น คือ (มารดาบิดาพิจารณาเห็นว่า) เราเลี้ยงบุตรมาแล้วบุตรจักเลี้ยงตอบแทนเรา ๑ บุตรจักช่วยกระทำกิจการของเรา ๑ บุตรจักดำรงวงศ์ตระกูลของเราไว้ได้ ๑ บุตรจักประพฤติตนให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์มฤดก ๑ เมื่อเราล่วงลับไปแล้วบุตรจักกระทำบุญอุทิศไปให้ ๑ มารดาบิดาพิจารณาเห็นฐานะทั้ง ๕ ประการนี้ จึงปรารถนาได้บุตร เพราะฉะนั้นคนดีผู้มีกตัญญูกตเวทีเมื่อระลึกถึงอุปการคุณที่ท่านได้ทำไว้ก่อน จึงควรเลี้ยงมารดาบิดา ช่วยกระทำกิจการงานของท่าน เชื่อฟังอยู่ในโอวาท เลี้ยงท่านที่ได้เลี้ยงตนมา ดำรงวงศ์ตระกูลไม่ให้เสื่อมอย่างนี้จึงเป็นคนที่ควรสรรเสริญ

บุตรมี ๓ จำพวก คือ **อติชาตบุตร** บุตรเกิดมาเจริญกว่ามารดาบิดา ๑ **อนุชาตบุตร** บุตรผู้เกิดมาเสมอด้วยมารดาบิดา ๑ **อวชาตบุตร** บุตรที่เกิดมาเลวทรามตกต่ำกว่ามารดาบิดา ๑ ในบุตร ๓ จำพวกนี้ มารดาบิดาปรารถนาอติชาตบุตรและอนุชาตบุตร ไม่ปรารถนาอวชาตบุตร เพราะอวชาตบุตรเกิดมาล้างผลาญสกุลให้เสื่อมเสีย ขัดกับฐานะข้อที่ ๓ ในฐานะ ๕ ประการดังกล่าวแล้ว

มารดาบิดามีพระคุณแก่บุตรเป็นอันมาก ยากที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ท่านกล่าวไว้ว่าถ้าสมมติแผ่นฟ้าเป็นกระดาษ น้ำในมหาสมุทรเป็นน้ำหมึก ต้นไม้ในชมพูทวีปเป็นปากกา เอาปากกาคือต้นไม้ในชมพูทวีป จิ้มน้ำหมึกในมหาสมุทร เขียนพรรณนาคุณมารดาบิดาลงบนกระดาษคือแผ่นฟ้า ไม้ในชมพูทวีป น้ำหมึกในมหาสมุทร และกระดาษคือแผ่นฟ้า จะหมดไปเสียก่อน โดยไม่สามารถจะพรรณนาคุณของมารดาบิดาให้จบได้ ที่ท่านกล่าวอย่างนี้เป็นเรื่องเปรียบเทียบ มิได้หมายความจะทำอย่างนั้นได้ แต่หมายความว่าพระคุณของมารดาบิดานั้น พรรณนาอย่างไรก็ไม่หมด อย่างที่

คำบาลีใช้ว่าอปเมยฺโย นับมิได้ประมาณมิได้ อย่างที่ใช้ในภาษาไทยว่า เป็นอันมากเหลือคณานับ

ในที่บางแห่งท่านกล่าวไว้ว่า ถ้าบุตรมีอำนาจวาสนามาก และตั้งบิดาไว้ในฐานันดรพระเจ้าจักรพรรดิ์ ตั้งมารดาไว้ในฐานันดรเป็นจักรพรรดินี ก็ไม่ชื่อว่าได้ทดแทนพระคุณของท่านทั้ง ๒ ให้สิ้นได้ บุตรประสงค์จะทดแทนคุณมารดาบิดา และตั้งมารดาไว้บนบ่าข้างขวา ตั้งบิดาไว้บนบ่าข้างซ้าย ให้อาบน้ำ ให้บริโภคอาหาร หลับนอน ถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่านั้น ตลอดร้อยปี ก็ไม่ชื่อว่าทดแทนคุณมารดาบิดาให้หมดสิ้นได้

มารดาบิดานั้นเป็นปุถุชน เป็นทั้งคนดีคนชั่วได้เหมือนกัน แม้จะเป็นคนชั่วแสนชั่วก็มิได้ลดคุณสมบัติในความเป็นมารดาบิดาลงไปได้ เพราะฉะนั้น บุตรใดยังมารดาบิดาผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล ไม่มีการสละบริจาค ไม่มีปัญญา ให้ตั้งอยู่ในศรัทธา ในศีล ในการสละบริจาค ในปัญญา บุตรนั้นได้ชื่อว่าทดแทนคุณมารดาเสร็จแล้ว โดยนัยตรงกันข้าม ถ้ามารดาบิดาเป็นคนดี มีศรัทธา มีศีล มีการสละ

บริจาค มีปัญญา บุตรประพฤติให้มีตามท่าน อยู่ในโอวาทของท่าน น่าจะได้ชื่อว่าได้ทดแทนคุณท่านเสร็จแล้วเหมือนกัน แต่มิได้หมายความว่าเป็นอันเสร็จสิ้นไม่ต้องเกี่ยวข้องกันอีก ยังต้องสักการบูชาท่านอยู่เสมอ แม้ท่านจะตั้งอยู่ในฐานะที่สูงส่ง สมบูรณ์บริบูรณ์ทุกอย่าง ไม่ต้องการอะไรจากบุตร ถึงดังนั้น บุตรก็ต้องหาโอกาสบำรุงท่านในฐานะที่สมควร

ในมหาสุตโสมชาดก พระเจ้าสุตโสมบัณฑิต ได้ประทานพระโอวาทแก่พระเจ้าโปริสาท ผู้มีปกติชอบเสวยเนื้อมนุษย์ให้ได้รู้สึกถึงบาปกรรมที่ตนกระทำ มีใจความตอนหนึ่งว่า ผู้ใดคิดเอาชนะคนที่ไม่ควรเอาชนะคือมารดาบิดา ผู้นั้นเป็นพระ-ราชาก็ไม่นับว่าเป็นพระราชา ผู้ใดคิดเอาชนะมิตร ผู้นั้นเป็นมิตรก็ไม่จัดว่าเป็นมิตร ภรรยาใดไม่ยำเกรงในสามีภรรยานั้นจะเรียกว่าภรรยาไม่ได้ บุตรเหล่าใดไม่บำรุงมารดาบิดาเมื่อแก่เฒ่าชราแล้ว บุตรเหล่านั้นไม่จัดว่าเป็นบุตร

ครุกรรมคือกรรมหนักเรียกว่าอนันตริยกรรมมี ๕ อย่าง คือ **มาตุฆาต** ฆ่ามารดา ๑ **ปิตุฆาต** ฆ่าบิดา ๑ **อรหันตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์ ๑ **โลหิตุปบาท** ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้น ๑ **สังฆเภท** ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน ๑

กรรม ๕ อย่างนี้เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิก ของผู้ถือพระพุทธศาสนา

บุคคลฆ่าพระอรหันต์เป็นอนันตริยกรรม เป็นบาปหนักที่สุดฉันใด บุคคลฆ่ามารดาบิดาของตน ก็เป็นอนันตริยกรรมฉันนั้น ตามหลักนี้แสดงว่า ท่านยกพระอรหันต์เท่ากับมารดาบิดา มารดาบิดาจึงชื่อว่าเป็น พระอรหันต์ของบุตร

พระพุทธศาสนากับการศึกษา

โดย พระอมรมุนี

วัดราชผาติการาม พระนคร

๑. พระพุทธศาสนากับการศึกษาในความหมายทั่วไป

เมื่อพิจารณาความหมายพระพุทธศาสนาโดยวิธีวิเคราะห์ศัพท์ให้เห็นชัดเจน ก็จักปรากฏดังนี้คือ พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ศาสนาคือคำสอน ดังนั้น พุทธศาสนาคือคำสอนของผู้รู้ และพระพุทธศาสนาแสดงผู้รู้ไว้หลายระดับคือ

๑) **สัมมาสัมพุทธะ** ผู้รู้ด้วยตนเองหรือผู้ตรัสรู้ ประกอบด้วยพระคุณสมบัติในการสอนผู้อื่นให้รู้ตามทุกประการ อยู่ในฐานะเป็นพระศาสดาประดิษฐานพระพุทธศาสนา

๒) **ปัจเจกพุทธะ** ผู้รู้เฉพาะตน บำเพ็ญบารมีคือความดีหย่อนกว่าประเภทที่หนึ่ง แม้จะสอนผู้อื่นบ้างก็ไม่อยู่ในฐานะเป็นศาสดาประดิษฐานพระศาสนา

๓) **สาวกพุทธะ** ผู้รู้ในฐานะเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้า รู้เพราะได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า และสอนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ประกาศพระศาสนาสืบ ๆ มาโดยลำดับกาลสมัย

เมื่อพิจารณาความหมายของผู้รู้ในระดับต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า กระบวนการทางพระพุทธศาสนา มีความมุ่งหมายเพื่อเข้าถึงความรู้ และทำการสอนถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นโดยลำดับ การบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวกคือกระบวนการเข้าถึงความรู้ การทำกิจพระศาสนาหลังจากเข้าถึงความรู้ คือกระบวนการสอนให้ผู้อื่นได้รู้ตาม การศึกษาก็เช่นเดียวกันแยกพิจารณาได้เป็น ๒ ส่วน คือนักเรียน นิสิต นักศึกษาอยู่ในกระบวนการเข้าถึงความรู้ในระดับต่าง ๆ ของแขนงต่าง ๆ ส่วนครู อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้อยู่ในกระบวนการสอนให้ผู้อื่นได้รู้ตาม กระบวนการแรกเป็นส่วนสร้างประโยชน์ตน และกระบวนการหลังคือการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

ถ้าจะลากเส้นทางชีวิตของผู้รู้ลงตลอดสาย ก็แบ่งเส้นทางออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกเป็นภาควิธีการเข้าถึงความรู้ ส่วน

ที่สองเป็นภาคสอนผู้อื่นให้รู้ และมีความรู้อยู่ศูนย์กลางระหว่างสองส่วน ดังตัวอย่าง

ภาคเข้าถึงความรู้	ความรู้	ภาคสอนผู้อื่นให้รู้

ภาคแรกเป็นส่วนของนักเรียน และภาคหลังเป็นส่วนของครูอาจารย์ ชีวิตของพระพุทธเจ้าและพระสาวกพระพุทธเจ้าเป็นเช่นนี้ ชีวิตครูอาจารย์สอนวิชาทั้งหลายก็ลงรอยนี้ รวมเรียกว่า "เส้นทางชีวิตของผู้รู้"

๒. ลักษณะชีวิตของผู้รู้

ความดีที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างมามีหลายอย่าง สรุปลงเป็นความดี ๑๐ ประเภทเรียกว่าบารมี ๑๐ คือ **ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐานะ เมตตา อุเบกขา** เป็นที่ชัดเจนแล้วว่า การแสวงหาปัญญาคือความรู้เป็นวิธีสร้างบารมีประการหนึ่ง จึงหมายความว่า เวลาของการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือเวลาของการเพิ่มพูนความรู้ความฉลาดในด้านต่าง ๆ สูงขึ้นโดยลำดับตามคุณภาพของจิตที่ประณีตขึ้น

การตรัสรู้ นอกจากหมายถึงการเข้าถึงความบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิงด้วยอำนาจอาสวักขยญาณแล้วยังหมายถึงการเข้าถึง

ความรู้สูงสุดที่สมบูรณ์อีกด้วย ไม่มีความรู้ใด ๆ ยิ่งกว่าจึงเรียกว่าอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณความรู้ในลัทธิศาสนาทั้งปวงสรุปอยู่ในการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพรหมชาลสูตรว่าลัทธิศาสนาทั้งปวงในโลกมีอย่างมาก ๖๒ อย่าง และตรัสย้ำว่าไม่เกินไปกว่านี้ ทรงทราบเหตุเกิด รายละเอียด และที่สุดของลัทธิศาสนาเหล่านั้นทั้งหมด เพราะไม่ทรงติดอยู่ในลัทธิใด ๆ จึงทรงเข้าถึงฐานะของพระศาสดาเอกในโลก การเข้าถึงหลักอนัตตาหาตัวตนไม่ได้ในสิ่งทั้งปวง คือการเข้าถึงอณู ปรมาณู และพลังงานในสิ่งทั้งปวง การสอนให้ชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ ระงับเวรด้วยการไม่จองเวรซึ่งมีผลเป็นความสงบสุข คือการสอนให้รู้จักปรับปรุงเพื่อเกิดผลในลักษณะตรงกันข้ามกับตัวก่อเหตุ เช่นเดียวกับสร้างเครื่องปรับอากาศ ใช้กระแสไฟฟ้าเข้าทำงานแต่ได้ผลออกมาเป็นความเย็น ส่วนสังคมศาสตร จิตศาสตร ตรรกศาสตรปรัชญา ไม่ต้องกล่าวถึง รวมความว่า ความรู้ทั้งปวงสรุปอยู่ในการตรัสรู้

งานสอนพระศาสนาของพระพุทธเจ้า คืองานให้ความรู้งานส่องดวงประทีปให้ปวงสัตว์เดินถูกทางไม่มีข้อใดที่ทรง

สอนผิด แต่การที่จะคิดว่าทรงสอนผิดย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะเข้าไม่ถึงความหมายของพระองค์บ้างเพราะพิจารณาความหมายตามความรู้สึกของตนเองบ้าง หรือเพราะใช้จิตที่ยังมืดมัวพิจารณาคำสอนของผู้มีจิตสะอาดบ้าง โอกาสที่จะเข้าใจผิดจึงมีได้เสมอ

รวมความว่า พุทธะคือผู้รู้ คำสอนของผู้รู้เรียกว่าพระพุทธศาสนา ลักษณะทั่วไปอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาคือสอนคนให้ฉลาด กระบวนการสอนในพระพุทธศาสนาคือกระบวนการเพื่อความฉลาด งานให้การศึกษาของชาติย่อมอยู่ในแนวเดียวกันนี้ คือเป็นงานของผู้ได้รับการศึกษาแล้วและสอนผู้อื่นให้เป็นผู้ได้รับการศึกษาตาม เป็นการดำเนินตามพระพุทธบาทที่ว่า **พุทฺโธ โส ภควา โพธาย ธมฺมํ เทเสติ** พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงรู้แล้ว จึงทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้อื่นได้รู้ตาม

๓. พระพุทธศาสนาสอนความรู้หลายระดับ

จากการเข้าถึงความแตกต่างระหว่างสรรพสัตว์ว่ามีอินทรีย์แก่อ่อนต่างกัน เปรียบด้วยดอกบัว๔ชนิด พระพุทธเจ้า

จึงทรงสอนสรรพสัตว์ให้รู้ในระดับต่าง ๆ ที่เหมาะสม ไม่ได้ทรงเกณฑ์ให้ทุกคนบรรลุพระนิพพานในสมัยของพระองค์ทั้งหมด เหตุนี้ คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงปรากฏเป็นความรู้หลายระดับ เช่น

๑) ความรู้ระดับดำรงชีวิตเป็นสุขในโลก รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับบุคคลในครอบครัว และสังคมรู้จักวินิจฉัยเหตุการณ์อย่างมีเหตุผล รู้จักใช้ประสบการณ์ในอดีตมาประกอบวินิจฉัยเหตุการณ์ปัจจุบัน รู้จักหลักใหญ่ ๆ ว่าอะไรผิดอะไรถูก เหล่านี้เป็นคู่มือสำคัญในการดำรงชีวิตให้ถูกต้อง และทำตนให้เป็นที่ปรึกษาอาศัยของเพื่อนบ้านได้ ตัวอย่างความรู้ระดับนี้มีมากในชาดก (โลกิยปัญญา)

๒) ความรู้ระดับเห็นลักษณะสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงมีลักษณะความจริงแฝงอยู่ในตัว ถ้าติดตามดูโดยตลอดจะพบจุดในสิ่งทั้งหลาย ๒ จุดคือ จุดเกิด และ จุดดับ ระหว่างจุดเกิด และจุดดับคือกระบวนการความเปลี่ยนแปลง เสื้อผ้าอาหาร สิ่งก่อสร้างทั้งปวง ตลอดถึงกระแสไฟฟ้าก็มีลักษณะเป็นจริงอย่างนี้ หัวท้ายเป็นจุดเกิดดับ ส่วนกลางเป็นความเปลี่ยนแปลงในระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะจับสิ่งใดขึ้นมาพิจารณา

จะพบว่ามีลักษณะตรงกันอย่างนี้ ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะสากลในสิ่งทั้งปวง การเข้าถึงลักษณะสากลนี้เป็นปัญญาระดับหนึ่ง (อุทยัตถคามินีปัญญา)

๓) ความรู้ในขั้นสูงสุดคือความรู้อริยสัจ แม้จะมีกล่าวถึงมาบ้างแล้วในอดีตก็ไม่สมบูรณ์ตลอดสาย การรู้อริยสัจคือการรู้ความจริงของชีวิต ความจริงอย่างหนึ่งในชีวิตคือทุกข์เกิดจากความจริงข้อที่สองคือความทะยานอยาก การดับความทะยานอยากได้เป็นความจริงข้อที่สาม ซึ่งเกิดมีขึ้นได้เพราะเข้าถึงความจริงข้อที่สี่คือ มรรค เพียงแต่ยอมรับว่าแต่ละอย่างเป็นความจริงก็เป็นเรื่องยากอยู่แล้วสำหรับปุถุชน การที่จะต้องทำกิจในความจริงแต่ละอย่างให้สมบูรณ์ก็ยากยิ่งขึ้น (อาสวักขยญาณ)

กระบวนการศึกษาที่ถูกต้อง ย่อมมีความมุ่งหมายตามระดับต่าง ๆ ของปัญญาดังกล่าวคือ มุ่งหมายให้สามารถในการดำรงชีวิต รู้จักวินิจฉัยเหตุการณ์อย่างมีเหตุผลเป็นเบื้องต้น รู้จักผลิตสิ่งที่มีประโยชน์ขึ้นมาสนองความต้องการของสังคม อันมีการเห็นจุดเกิดดับในสิ่งทั้งปวงเป็นพื้นฐาน มีการผลิตสิ่งใหม่ขึ้นมาหนุนเนื่องสิ่งที่หมดไป และให้รู้จักแก้

ปัญหาต่าง ๆ ตามวิธีการของเหตุผลในลักษณะการรู้อริยสัจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิธีการทั้งปวง สรุปกล่าวว่า การศึกษาน่าจะมีความมุ่งหมาย เป็นลำดับคือ (๑) *ปลูกฝังความสามารถในการดำรงชีวิต* (๒) *ปลูกฝังความสามารถในการผลิตสิ่งมีประโยชน์สนองสังคม* (๓) *ปลูกฝังความสามารถในการแก้ปัญหาความทุกข์ทั้งในวงแคบและวงกว้าง*

๔. พระพุทธศาสนากล่าวประเภทความรู้ไว้อย่างไรบ้าง?

คำสอนในพระพุทธศาสนา แม้จะเป็นคำสอนในสถาบันทางศาสนาโดยตรง ก็มีหลักฐานบอกประเภทความรู้ไว้ เช่น ในมงคลสูตรตอนหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า **พาหุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ** บาลี ๒ คำนี้บอกประเภทความรู้ คือ **พาหุสจฺจ** หมายถึงวิชาที่เป็นศาสตร ส่วน **สิปฺป** หมายถึงวิชาที่เป็นศิลป ภูมิศาสตร ประวัติศาสตร รัฐศาสตร คณิตศาสตร ตรรกศาสตร ปรัชญา อยู่ในสายของพาหุสัจจะ ส่วนภาคปฏิบัติและวิชาชีพทั้งปวงอยู่ในสายของสิปปะ เช่น การจักสาน การก่อสร้าง การทำนกบินครั้งโบราณ ซึ่งมีตัวอย่างกล่าวไว้ในคำอธิบายมงคล พระพุทธเจ้าตรัสว่า การมีความรู้ฝ่าย

ศาสตรหรือฝ่ายศิลป์ก็ตามเป็นมงคล เพราะอาศัยสร้างความเจริญให้แก่ตนเองได้ และเป็นคู่มือสร้างบุญกุศลได้ด้วย

การที่พระพุทธศาสนา ไม่กล่าวรายละเอียดในสายวิชาการต่าง ๆ เพราะเป็นสถาบันทางศาสนามีความมุ่งหมายทางศาสนาอยู่โดยตรง แต่ก็มีวิชาการต่าง ๆ ปรากฏว่าอยู่ที่พอจะพิจารณาเห็นได้ งานสร้างสถาบันวิชาการต่าง ๆ ทางโลกเป็นหน้าที่ของผู้บริหารบ้านเมืองอยู่แล้ว เมื่อทราบหน้าที่ของแต่ละฝ่ายแล้วจะไม่เกิดข้อขัดแย้งกัน เพราะสามารถแยกประเภทและความมุ่งหมายที่แตกต่างกันได้ อย่างไรก็ตาม มีวิชาชั้นสูงอยู่หลายอย่างที่ต้องเข้าถึงด้วยการปฏิบัติทางจิตโดยเฉพาะ เช่น วิชา ๘ ประการ คือ

๑) วิปัสสนาญาณ ญาณอันนับเข้าในวิปัสสนา
๒) มโนมยิทธิ ฤทธิ์ทางใจ
๓) อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้
๔) ทิพพโสต หูทิพย์
๕) เจโตปริยญาณ รู้ใจผู้อื่น
๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้
๗) ทิพพจักษุ ตาทิพย์

๘) *อาสวักขยญาณ รู้จักทำอาสวะให้สิ้น*

วิชาเหล่านี้ มีศีลบริสุทธิ์และการได้ฌานเป็นพื้นฐาน มีอานุภาพเกินธรรมดาของสามัญชน แต่เป็นธรรมดาสำหรับผู้เข้าถึง ยกระดับผู้เข้าถึงขึ้นสู่โลกุตตรภาวะคือภาวะเหนือระดับโลกและผลสูงสุดในพระพุทธศาสนาอยู่ที่การเข้าถึงภาวะดังกล่าวนี้

๕. บ่อเกิดความรู้

พระพุทธศาสนากล่าวบ่อเกิดความรู้ไว้ ๓ ประการ แม้จะเป็นการกล่าวสรุปไว้โดยย่อ ก็เป็นพื้นฐานบ่อเกิดความรู้ทั้งปวง บ่อเกิดความรู้ ๓ ประการนั้นคือ **สุตา จินตา ภาวนา** ฟัง คิด อบรม

๑) ความรู้ที่เกิดจากการสดับศึกษาทั้งหมด รวมเรียกว่า **สุตามยปัญญา** แม้จะกล่าวถึงเฉพาะสุตะ คือการฟังก็จริง แต่ก็ย่อมมีความหมายคลุมถึงการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ซึ่งเป็นอินทรีย์รับรู้ ทางพระพุทธศาสนาจึงเรียกว่า **จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ** คือการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น และ กาย ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ นี้ จัดเป็นประเภทสุตามยปัญญา

๒) ความรู้ที่เกิดจากการคิดทางมโนวิญญาณโดยตรง รวมเรียกว่า **จินตามยปัญญา** การค้นคิดได้ สร้างความสำเร็จไว้ในโลกหลายอย่าง เช่น การประดิษฐ์เครื่องบิน วิทยุ และเครื่องจักรกลเป็นต้น เพราะการคิดจึงเข้าถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ และจัดวางเป็นหลักสูตรเพื่อการศึกษาต่อมา การศึกษาทางปรัชญาจำต้องเข้าถึงด้วยการค้นคิดอย่างสุขุมลึกซึ้ง ถ้าไม่ค้นคิดก็เป็นเพียงศึกษาประวัติปรัชญาเท่านั้น เมื่อค้นคิดอย่างลึกซึ้งจึงสามารถเข้าถึงความหมายปรัชญาอันสุกใส การค้นคิดเหมือนการออกจากที่มืดเข้าสู่ที่สว่าง หรือเหมือนการหลับตาแล้วลืมตาขึ้นในที่สว่าง

๓) ความรู้ชั้นสูงประเภทวิปัสสนาญาณ จัดเป็นภาวนามยปัญญา ซึ่งไม่สามารถสำเร็จได้เพียงการศึกษา หรือค้นคิดอย่างธรรมดา แต่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิเจริญวิปัสสนาโดยตรง มีศีลสะอาดและมีสมาธิเป็นพื้นฐาน เมื่อได้ความรู้ชนิดนี้ สามารถเห็นสิ่งทั้งปวงตามเป็นจริง และยกผู้รู้ขึ้นสู่ภาวะพระอริยะ

การค้นคิดหาบ่อเกิดความรู้ในชั้นแรก นักปรัชญาคิดเห็นต่างกันเป็น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายหนึ่งถือว่าความรู้เกิดจาก

มโนวิญญาณอย่างเดียว อีกฝ่ายหนึ่งถือว่าความรู้เกิดจากวิญญาณภายนอก ๕ ต่อมานักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่มีนามว่าค้านท์รับรองว่าความรู้เกิดจากวิญญาณทั้งสองฝ่าย นี้คือการลงรอยในสุตามยปัญญา และจินตามยปัญญาทางพระพุทธศาสนาส่วนภาวนามยปัญญานักวิทยาศาสตรเข้าถึงได้เพียงอนุโลม ในฐานะที่งานทางวิทยาศาสตรมีลักษณะอบรมสร้างสมสืบต่อกันมานาน การที่ทางพระพุทธศาสนากล่าวบ่อเกิดความรู้ไว้ ๓ ประการดังกล่าว ย่อมเป็นการเพียงพอแล้วสำหรับเป็นพื้นฐานสากล ปกคลุมบ่อเกิดวิชาการต่าง ๆ ไว้ครบถ้วน

๖. พระพุทธศาสนากับการวางแนวการศึกษา

พระพุทธศาสนากล่าวลักษณะการวางแนวการศึกษาไว้เป็นพื้นฐาน ๓ ประการ เป็นข้อที่ควรได้พิจารณาคือ

๑) **อนุปุพพสิกขา** ศึกษาโดยลำดับ คือวางแนวการศึกษาจากต่ำไปหาสูง จากง่ายไปหายากโดยลำดับ ทรงชี้แจงว่าทรงสอนสาวกของพระองค์อย่างนี้ ข้อนี้เป็นหลักใหญ่ในการเรียงลำดับเนื้อหาวิชาภาคทฤษฎีทั่วไป

๒) **อนุปุพพกิริยา** ทำไปโดยลำดับ คือทำจากต่ำไปหาสูง จากข้อที่ง่ายไปหาข้อที่ยาก จากสิ่งที่สลับซับซ้อนน้อย

ไปหาสิ่งที่สลับซับซ้อนมาก การศึกษาภาคปฏิบัติและการทำงานทั้งปวงมีหลักเกณฑ์ทั่วไปอย่างนี้ จึงเป็นพื้นฐานการวางแนวภาคปฏิบัติทั่วไป

๓) **อนุปุพพปฏิปทา** ดำเนินไปโดยลำดับ มีความหมายในการปฏิบัติธรรมทางพระศาสนา เมื่อมีผู้ทูลถามว่าจะทำความดีโดยลำดับอย่างไร ทรงแนะนำให้บริจาคทาน รักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ปฏิบัติสมาธิ เจริญวิปัสสนากำจัดกิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดโดยลำดับ

แนวการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในสาขาวิชาต่าง ๆ แม้จะมีรายละเอียดและต่างวิชากันอย่างไรก็ตาม ย่อมไม่พลาดจากหลักเกณฑ์พื้นฐานที่พระพุทธศาสนากล่าวมาแล้ว ถ้าจะถือว่าเป็นหลักเกณฑ์สำคัญที่ขาดไม่ได้ในการวางแนวการศึกษา ก็ย่อมหมายความว่า แนวการศึกษาทั่วไปอิงหลักพระพุทธศาสนาอยู่ จะโดยที่ผู้วางแนวการศึกษาทราบหรือไม่ก็ตาม

๗. หลักการเรียนทั่วไป

พระพุทธศาสนาแสดงหลักการเรียนทั่วไปไว้ ๕ ประการ คือ

๑) โสตา ฟัง

๒) ธตา จำ

๓) วจสา ปริจิตา ท่องหรืออ่านทบทวนไว้เสมอ

๔) มนสานุเปกฺขิตา เห็นสาระวิชาด้วยใจ

๕) ทิฏฐิยา สุปฏิวิทฺธา เข้าถึงวิชาด้วยคิดเห็นถูกต้อง

ถ้าจะทำการทดสอบดูว่า ทั้ง ๕ ข้อนี้ มีความจำเป็นในการเรียนหรือไม่ ผลจะออกมาว่ามีความจำเป็นทุกข้อ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเป็นข้อที่บิดามารดาผู้ปกครองอบรมเด็กอยู่เสมอ การจำได้มีความจำเป็นในทุกวิชา ครูอาจารย์จะรู้สึกเป็นสุขใจเมื่อทราบว่าศิษย์ของตนจำได้แม่นยำ การท่องหรืออ่านทบทวนไว้เสมอเป็นวิธีสร้างพื้นฐานความรู้ให้มั่นคง การหลับตาเห็นข้อความในบทเรียนเป็นวิธีการที่หนักแน่นยิ่งขึ้น การรับรู้วิชาไว้อย่างถูกต้องคือการมีความรู้จริง แม้จะกำหนดหลักการเรียนออกไปพิสดารอย่างไร ก็สรุปลงได้ในหลักการ ๕ ข้อนี้ เพราะเป็นวิธีการเรียนที่สากล ผู้เรียนดีทั้งหลายย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่า ๕ ข้อนี้ไม่จำเป็น

๘. หลักส่งเสริมการเรียนดี

พระพุทธศาสนากล่าวหลักส่งเสริมการเรียนดีไว้ ๕ ประการ คือ

๑) *ไม่ติดงานอื่นให้มากอย่าง*

๒) *ไม่ติดการคุย*

๓) *ไม่ติดการหลับนอน*

๔) *ไม่ติดเพื่อนฝูงจนเกินไป*

๕) *ไม่ปล่อยจิตใจฟุ้งซ่าน*

ส่วนในทางที่ตรงกันข้ามคือ รักงานอื่นมากกว่าเรียน รักคุยมากกว่าเรียน รักหลับนอนมากกว่าเรียน รักเพื่อนมากกว่าเรียน ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เป็นเหตุบั่นทอนการเรียนให้ตกต่ำ หรืออาจถึงขั้นเรียนไม่สำเร็จ ผลดีผลเสียของนักเรียนย่อมไม่พลาดจากเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ การอบรมนักเรียนให้เรียนดี และชี้ข้อที่ควรงดเว้น ย่อมลงรอยในข้อที่พระพุทธศาสนากล่าวไว้แล้ว เหตุวิวัฒนะและหายนะของมนุษย์ย่อมลงรอยเดียวกันใน ๓ กาล เหตุนี้หลักการศึกษาปัจจุบันจึงไม่ไกลจากพุทธธรรม นักการศึกษาจึงไม่ควรทิ้งพระพุทธศาสนาด้วยคิดเสียว่าไม่มีอะไรที่ใช้ได้ในปัจจุบัน

๙. โทษของความรู้ที่ขาดศีลธรรม

การประสาทความรู้ให้กุลบุตรกุลธิดาเหมือนการช่วยเสี้ยมให้แหลมคม จำต้องปลูกฝั่งศีลธรรมไว้คุ้มครองรักษาจึงจะปลอดภัย เช่นเดียวกับสร้างอีกสิ่งหนึ่งขึ้นคุ้มครองรักษาสิ่งที่แหลมคมในสังคมมนุษย์ ตัวอย่างสร้างปลอกมีดโกนขึ้นรักษามีดโกน สร้างฝักขึ้นรักษากระบี่และดาบ สร้างสลักนิรภัยไว้กำกับปืนและระเบิด เป็นต้น ข้อนี้จำต้องถือว่าเป็นความจำเป็น ที่สร้างสิ่งหนึ่งแล้วจำต้องสร้างอีกสิ่งหนึ่งติดตามมา การให้ความรู้ก็เช่นเดียวกัน จำต้องปลูกฝั่งศีลธรรมไว้เป็นหลักนิรภัย คือเมื่อให้ความฉลาดจำต้องให้ความเป็นคนดีควบคู่กัน หาไม่แล้วความฉลาดนั้นจะเกิดโทษทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม พระพุทธศาสนาแสดงโทษความฉลาดขาดศีลธรรมไว้ว่า

ยาวเทว อนตฺถาย ญตฺตํ พาลสฺส ชายติ
หนฺติ พาลสฺส สุกฺกํสํ มุทฺธํ อสฺส วิปาตยํ ฯ

๑) *ถึงจะมีความรู้สักเพียงไร ก็ยังชื่อว่าเป็นพาล*
๒) *ความรู้ของเขาสร้างความพินาศอันตรายให้คนอื่น ๆ*

๓) เพราะใช้ความรู้ในทางผิด จึงฆ่าความดีของ ตนเอง

ความรู้ที่ขาดศีลธรรม เป็นภัยเป็นอันตรายทุกสมัย ผู้ให้การศึกษาได้คิดหาทางป้องกันกันมามากแล้ว

๑๐. อุดมคติในการให้การศึกษา

อุดมคติในการให้การศึกษา คือ การเข้าให้ถึงความสมบูรณ์ของการศึกษา ความสมบูรณ์ในการศึกษามีส่วนประกอบ ๒ ส่วนคือ (๑) การเข้าถึงความรู้ และ (๒) ความมั่นคงอยู่ในศีลธรรม หรือหมายถึงความรู้ดีส่วนหนึ่ง และความประพฤติดีอีกส่วนหนึ่ง ขาดส่วนใดส่วนหนึ่งจัดเป็นความบกพร่องในอุดมคติให้การศึกษาการที่กล่าวเช่นนี้มีพระพุทธภาษิตเป็นหลักฐาน ขอนำมากล่าวประกอบการพิจารณาดังต่อไปนี้

ถ้าแม้เป็นผู้ขาดการศึกษา และเป็นผู้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีล บัณฑิตย่อมตำหนิผู้นั้นทั้งฝ่ายการศึกษาและฝ่ายศีล

ถ้าแม้เป็นผู้ขาดการศึกษา แต่เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล เขาขาดความรู้ก็จริง แต่บัณฑิตย่อมสรรเสริญเขาในฝ่ายศีล

ถ้าแม้เป็นผู้ได้รับการศึกษา แต่เป็นผู้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีล เขาจะมีความรู้ดีก็จริง แต่บัณฑิตย่อมตำหนิเขาในฝ่ายศีล

ถ้าแม้เป็นผู้ได้รับการศึกษาดี และเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลด้วย บัณฑิตย่อมสรรเสริญทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายการศึกษาและฝ่ายศีล

ผู้มีความรู้ดี มีปัญญา ทรงคุณธรรม ใครเล่าจะตำหนิได้ฝ่ายใด เช่นเดียวกับแท่งทองบริสุทธิ์ เทวดามนุษย์ทั้งหลายย่อมชม แม้พระพรหมก็สรรเสริญ

พระพุทธเจ้าตรัสเช่นใดเป็นความจริงเช่นนั้นเสมอ พระพุทธภาษิตที่ยกมากล่าวย่อมหมายความว่า การให้การศึกษาควรตระหนักในการปลูกฝังศีลธรรม ให้พอ ๆ กับการค้นคิดหาวิธีการให้ความรู้ทั่วไป เป็นการเพิ่มส่วนให้สมดุลย์กัน เพื่อเข้าถึงอุดมคติตามพระพุทธพจน์นั้น

๑๑. ความรู้ควบคู่ด้วยศีลธรรมมีผลหลายสถาน

ในหมวดธรรมหลายหมวด พระพุทธเจ้าตรัสความรู้ดีและความประพฤติดีไว้ควบคู่กัน และมีผลดีเป็นอเนกประการ ขอนำมากล่าวเป็นตัวอย่าง ดังนี้

(๑) ในมงคลสูตร ตรัสพาหุสัจจะ ศิลปะ ควบคู่กับวินัย แต่ละอย่างเป็นอุดมมงคลในชีวิตมีพระบาลีในมงคลสูตรนั้นว่า **พาหุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ วินโย จ สุสิกฺขิโต**

(๒) ในเวสารัชชกรณธรรมว่าด้วยคุณธรรมเป็นเหตุให้อาจหาญแกล้วกล้าในสังคม ตรัสความรู้ดีและความประพฤติดีเป็นคุณสมบัติควบคู่กัน เพราะเป็นเหตุให้อาจหาญแกล้วกล้าได้อย่างสนิทใจ มั่นใจ แน่นอนใจ มีคุณธรรมประกันความปลอดภัยอยู่ทุกเมื่อ

(๓) ในหลักอริยทรัพย์ ตรัส **สีลธนํ** ศีลเป็นอริยทรัพย์ **สุตธนํ** การมีความรู้เป็นอริยทรัพย์ควบคู่กัน เป็นทรัพย์ปลอดภัยให้ความเย็นใจในที่ทุกสถาน และทำเจ้าของให้เป็นอารยะห่างไกลจากความชั่ว

(๔) ในนาถกรณธรรมว่าด้วยคุณธรรมสร้างที่พึ่ง ตรัสว่า **สีลวา โหติ** เป็นผู้มีศีล **พหุสฺสุโต โหติ** เป็นผู้ได้รับการ

ศึกษาดี ควบคู่กัน เมื่อมีคุณสมบัติสองอย่างเข้าประกอบกัน ย่อมเป็นที่พึ่งได้จริง ความรู้จะไม่ทำลายผู้เรียนรู้ เพราะมีศีลเข้าประกัน

(๕) ในจิตตปริโยทปนธรรม ว่าด้วยคุณธรรมชำระจิตให้สะอาดในชีวิตประจำวัน เมื่อระลึกขึ้นว่าตนได้รับการศึกษามาอย่างดี ย่อมได้รับความปลื้มใจฟอกใจให้สะอาดผ่องใส และเมื่อระลึกว่าตนได้ประพฤติสะอาดเสมอมา ก็ได้ความปลื้มใจฟอกใจให้สะอาดผ่องใสเช่นเดียวกัน แต่ถ้าเสียความประพฤติ แทนที่จะได้ความปลื้มใจว่ามีความรู้ดี ก็จะถูกกลับกลบลบไปเมื่อนึกถึงความประพฤติไม่สะอาดของตน

(๖) ในปสาทกรณธรรมว่าด้วยคุณสมบัติของผู้น่าศรัทธาเลื่อมใส ความรู้ดีเป็นที่เกิดความนิยม ความประพฤติดีเป็นที่เกิดความเคารพนับถืออย่างสนิทใจ เกิดความรู้สึกว่าเป็นผู้น่าศรัทธา น่าเลื่อมใส เป็นที่วางใจสนิท

(๗) ในสังฆโสภณธรรม ว่าด้วยคุณธรรมสร้างหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติให้งาม ความรู้ดีและความประพฤติดีทำให้ปลงใจสนิทว่า ท่านงามจริง ดีจริง โดยไม่ต้องระแวงว่าจะมีอะไรแอบแฝงอยู่ข้างใน หรือมีอะไรไม่งามอยู่เบื้องหลัง

(๘) ในเถรกรณธรรมว่าด้วยคุณธรรมสร้างความเป็นผู้ใหญ่ ความรู้ดีและความประพฤติดีเป็นเหตุให้เป็นผู้ใหญ่ได้จริง ไม่ใช่เป็นผู้ใหญ่แต่เพียงท่าทาง แต่เป็นผู้ใหญ่ด้วยความเป็นผู้ใหญ่หรือด้วยคุณธรรม

(๙) ในจตุทิสสรณธรรม ว่าด้วยคุณธรรมให้สามารถไปได้ทั้ง ๔ ทิศ มีความรู้ดีและความประพฤติดีจะอยู่หรือไปที่ใดไม่ติดขัด ไม่ต้องระแวงว่าทิศนั้นจะไม่ปลอดภัย ไม่ต้องจำกัดทิศแก่ตนเอง เพราะไม่ได้สร้างกรรมไว้เป็นภัยแก่ตนในทิศใด

ที่นำมากล่าว ๙ ประการนี้ เป็นข้อความจากพระไตรปิฎก เพื่อยืนยันให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าตรัสการศึกษาไว้ควบคู่กับศีลธรรมอย่างไรบ้าง นักการศึกษาควรใช้เวลาพิจารณาให้เห็นถ่องแท้ แล้วดำเนินการปลูกฝังความรู้ควบคู่กับศีลธรรมกันทุกฝ่าย ผลดีต่าง ๆ จักปรากฏตามที่ตรัสไว้ในหมวดธรรมซึ่งนำมากล่าวอ้าง

๑๒. หลักความสมบูรณ์ในชีวิตของผู้รู้

ความสมบูรณ์ในชีวิตของผู้รู้ พิจารณาได้จากพระพุทธคุณใหญ่ ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ

และพระมหากรุณาคุณ พระพุทธคุณใหญ่ ๓ ประการนี้เป็นหลักสร้างความสมบูรณ์ในชีวิตของผู้รู้ คือ

(๑) *พระปัญญาคุณ เป็นหลักในการเข้าถึงความรู้อันสมบูรณ์*

(๒) *พระบริสุทธิคุณ เป็นหลักเข้าถึงความบริสุทธิ์และรักษาความบริสุทธิ์ไว้คู่กับชีวิต*

(๓) *พระมหากรุณาคุณ เป็นหลักในการทำประโยชน์ตามหน้าที่ด้วยน้ำใจมุ่งปลดเปลื้องปัญหาต่าง ๆ*

ผู้นับถือพระพุทธศาสนา นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระศาสดา เปล่งวาจาว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่นับถือ ควรน้อมนำพระพุทธคุณดังกล่าวมาเป็นแนวทางสร้างความสมบูรณ์ในชีวิตเกียรติศัพท์จักฟุ้งขจรไปว่าเป็นกัลยาณชนคนดี เป็นอารยชนผู้เจริญผู้ประเสริฐ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ทรงกึกก้องด้วยพระพุทธคุณเป็นนิรันดร

ข้อความเหล่านี้เป็นเพียงบางตอนเท่านั้น ยังมีข้อที่น่าสนใจในแง่การศึกษาอีกมาก ที่นำมากล่าวนี้อาศัยหลักฐาน

ทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวแต่ละตอน มีความมุ่งหมายเพื่อเสนอพิจารณาว่า พระพุทธศาสนาจะมีส่วนเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างไรบ้าง อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาสืบมาแต่บรรพบุรุษตราบปัจจุบัน และระบุว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ทั้งคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็มิได้มีเฉพาะระดับจริยะประเพณีพื้น ๆ เท่านั้น แต่ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ อยู่หลายด้านหลายระดับ เพียงพอที่จะจัดสรรให้ศึกษาได้ทั้งระดับประถม มัธยม และอุดม เยาวชนของชาติจะได้เข้าใจหลักความจริงเป็นพื้นไว้โดยลำดับ ย่อมดีกว่ารอให้ศึกษาด้วยตนเองเมื่อแก่เฒ่า ซึ่งจะมีโอกาสศึกษาบ้าง ไม่มีโอกาสศึกษาบ้าง เมื่อเยาวชนไทยมีโอกาสเข้าถึงคำสอนที่ถูกต้องมากขึ้น จะเป็นการนับถือพระพุทธศาสนาไว้ด้วยการลืมตา เห็นคำสอนในพระพุทธศาสนาว่ามีคุณค่ามากขึ้น ที่กล่าวกันว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนดีเด่นนั้นอย่างไร ชาวไทยส่วนมากจะได้หลักตอบปัญหานี้ด้วยความมั่นใจและถูกต้อง จะไม่เป็นแต่เพียงว่าพระทพุธ

ศาสานดีเด่นหลายด้าน แต่หาข้อชี้แจงให้เห็นจริงไม่ได้ จึงน่าจะถึงโอกาสแล้ว ที่นักการศึกษาทั้งหลายจะได้ใช้เวลาตรวจดูรายละเอียดศาสนมรดกของบรรพบุรุษชิ้นนี้เป็นพิเศษ แล้วนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษา ให้คุ้มกับที่รักษาเชิดชูมาหลายชั่วเมืองหลวง

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

ระลึกถึงแม่

สามสิบเอ็ดสิงหาอาลัยล้น
ลูกทุกคนคร่ำครวญหวนไห้หา
แม่ของลูกสูญลับดับวิญญาณ์
ความตายพาแม่พรากจากลูกไป
อายุแม่ห้าสิบหกวิตกนัก
เพราะป่วยหนักจนใจแท้สุดแก้ไข
แม่ต้องทนทรมานปานสิ่งใด
โรคหัวใจไม่ปรานีชีวีเลย
แม่จ๋าแม่ลูกพร่ำรำเรียกหา
ในอุราลูกเศร้าสุดเฉลย
อนิจจาเคยเห็นไม่เว้นเลย
สุดเอื้อนเอ่ยโอษฐ์อ้างดังจิตปอง
ลูกมีทุกข์แม่ทุกข์ด้วยช่วยคลายทุกข์
ลูกเป็นสุขแม่สุขใจไม่มีสอง
เป็นกำลังพลังใจช่วยไตร่ตรอง

กิจการผองสำเร็จเสร็จด้วยดี
ยามเจ็บไข้ใจแม่ไม่เป็นสุข
เฝ้าแต่ทุกข์หม่นหมองไม่ผ่องศรี
เมื่อลูกหายคลายคืนชื่นชีวี
แม่ยินดีแต่ไม่วายหายห่วงใย
พระคุณของแม่นี้ไม่มีเปรียบ
หากจะเทียบเทียมเท่าภูผาใหญ่
แม้ห้วงมหาสมุทรสุดแลไป
แม้กว้างใหญ่ไม่เปรียบเทียบเทียมทัน
สุดหาทางแทนทดให้หมดสิ้น
สุดเขตดินสุดขอบฟ้าเขตสวรรค์
ไม่ได้กึ่งครึ่งพระคุณของแม่นั้น
อเนกอนันต์สุดพรรณนา
โอ้พระคุณเหนือชีวินสิ้นไปแล้ว
ร่มโพธิ์แก้วหักไปไร้พฤกษา
ช่วยปกป้องผองภัยให้ลูกยา
คิดขึ้นมาน้ำตาร่วงทรวงระทม
เวลานี้มีแต่ทุกข์ทวีเทวษ

ชลเนตรนองหน้าพาขื่นขม
แม่ด่วนจากลูกไปใจตรอมตรม
แทนคุณแม่ยังไม่สมอารมณ์ปอง
ลูกตั้งจิตอธิษฐานวิญญาณแม่
ลูกกราบแผ่ส่วนบุญคุณสนอง
ขอผลบุญหนุนให้ได้ครอบครอง
พิมานทองฟากฟ้าสุราลัย
บุญกุศลดลไปให้สบสุข
นิราศทุกข์พ้นสงสารสุดสดใส
สบสล้างทางนิพพานวิมานใด
สุขหทัยด้วยบุญญาบารมี
เกิดชาติใดขอให้ลูกได้พบ
น้อมเคารพคุณให้เห็นเป็นสักขี
ได้สัมพันธ์ฉันแม่ลูกผูกชีวี
จักทดที่แทนคุณท่านชั่วกัลปา

พิมพ์ที่ บริษัท บพิธ จำกัด 66 ถนนราชบพิธ โทร. 225555
นายยอดยิ่ง โสภณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2514